

กฎหมายระหว่างประเทศกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟ
INTERNATIONAL LAW ON GEOGRAPHICAL INDICATIONS
PROTECTION : A CASE STUDY OF COFFEE PRODUCTS

อังสนา มหาธนกุล*
Angsana Mahatanakun

บทคัดย่อ

ปัจจุบันสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับผลิตภัณฑ์กาแฟยังคงมีความเสี่ยงต่อการนำไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น เพื่อให้การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายใต้ความตกลงทริปส์ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถให้ความคุ้มครองจากการไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย จึงจำเป็นต้องขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟ

คำสำคัญ

ความตกลงทริปส์, สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์, กาแฟ

ABSTRACT

Nowadays the Geographical Indications (GI) for coffee products are still at risk of being used illegitimately. Accordingly, in order to enhance the effectiveness of the GI protection under TRIPS Agreement for coffee products, it is necessary to extend the level of GI protection in a cases of coffee products

Keywords

TRIPS Agreement, Geographical Indications, Coffee

* นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : oilloil.llm@gmail.com

บทนำ

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือในระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันเป็นแหล่งกำเนิดที่มีความเฉพาะเจาะจงของสินค้าได้ และขณะเดียวกันก็ยังสามารถรับรองและสร้างความมั่นใจในเรื่องคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้าให้กับผู้บริโภคได้ด้วย ความตกลงทริปส์ได้กำหนดให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง โดยได้จำแนกการคุ้มครองออกเป็นสองระดับ คือ การให้ความคุ้มครองในระดับทั่วไปสำหรับสินค้าทั่วไปที่มุ่งคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จากการถูกนำไปใช้ในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสับสนหลงผิดต่อสาธารณชน หรือการถูกนำไปใช้ในลักษณะที่ก่อให้เกิดการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมเป็นสำคัญ และการให้ความคุ้มครองในระดับพิเศษสำหรับสินค้าประเภทไวน์และสุรา อันเป็นการให้ความคุ้มครองโดยเด็ดขาดที่มุ่งคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จากการถูกนำไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในทุกกรณี ในกรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟนั้น เนื่องจากกาแฟจัดเป็นสินค้าประเภทอาหารรูปแบบหนึ่ง ดังนั้น ภายใต้ความตกลงทริปส์ ผลิตภัณฑ์กาแฟจึงได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในระดับทั่วไป ซึ่งจากรูปแบบการให้ความคุ้มครองดังกล่าวก็ทำให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟยังคงคุ้มครองต่อการถูกนำไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายได้อยู่ ประเด็นการพิจารณาเพื่อขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในระดับพิเศษให้ครอบคลุมถึงกรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟจึงเกิดขึ้นภายใต้ความมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การทำให้ผลิตภัณฑ์กาแฟได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์ทั้งต่อตัวสินค้าและต่อบรรดาผู้ผลิตและบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมกาแฟทั้งหลาย

1. ความเป็นมาและลักษณะของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ก่อนการเกิดขึ้นของความตกลงทริปส์ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งมาโดยตลอด หากแต่เป็นการได้รับความคุ้มครองในลักษณะที่เป็นสิ่งบ่งชี้แหล่งที่มาตามอนุสัญญากรุงปารีสและความตกลงกรุงแมดริดและในลักษณะที่เป็นเครื่องหมายแหล่งกำเนิดตามความตกลงกรุงลิสบอน โดยความตกลงทริปส์ นับเป็นความตกลงพหุภาคีฉบับแรกที่ได้กำหนดบทนิยามของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้โดยชัดแจ้ง¹ โดยอาศัยการพัฒนาขอบเขตการให้ความคุ้มครองมาจากลักษณะของสิ่งบ่งชี้แหล่งที่มาและบทนิยามของเครื่องหมายแหล่งกำเนิด ในลักษณะของการกำหนดขอบเขตของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่จะได้รับความคุ้มครองไว้โดยกว้างเพื่อให้การคุ้มครองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมสินค้าอย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามบทนิยามในข้อ 22 วรรค 1

¹ Ramona Teuber, "Geographical Indications of Origin as a Tool of Product Differentiation : The Case of Coffee" in Seminar on International Marketing and International Trade of Quality Food Products, Bologna (Italy), March 8 – 10, 2007 : p.635.

ของความตกลงทริปส์นั้นอาจเป็นชื่อทางภูมิศาสตร์ เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ได้ที่สามารถระบุได้ว่าสินค้านั้นมีแหล่งกำเนิดมาจากพื้นที่ใด ทั้งนี้ โดยที่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันเป็นแหล่งกำเนิดของสินค้านั้นจะต้องมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะอันใดของสินค้าด้วย โดยผลจากการกำหนดขอบเขตของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้โดยกว้างนี้ทำให้สามารถนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้กับสินค้าได้ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นสินค้าที่เกิดตามธรรมชาติ ผลผลิตทางการเกษตร อาหาร สินค้าหัตถกรรม ตลอดจนสินค้าอุตสาหกรรม² โดยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ถือเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญและมีบทบาทอย่างมากทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สามารถช่วยสร้างความมั่นใจในเรื่องคุณภาพของสินค้าให้กับผู้บริโภคได้ และขณะเดียวกันก็ยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า รวมถึงมีส่วนช่วยในการขยายโอกาสทางการค้าให้กับสินค้านั้น ๆ ได้อีกด้วย

2. กลไกการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามความตกลงระหว่างประเทศ

การให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายใต้ความตกลงทริปส์ซึ่งเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่กำหนดมาตรฐานการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันเริ่มต้นมาจากการเรียกร้องและผลักดันของประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปและประเทศสวิตเซอร์แลนด์ที่ต้องการให้สินค้าส่งออกที่มีสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อันมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของตนได้รับความคุ้มครองในทางระหว่างประเทศ³ โดยตามความตกลงทริปส์ได้จำแนกลักษณะการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ออกเป็นสองระดับ คือ การให้ความคุ้มครองในระดับทั่วไปสำหรับสินค้าทั่วไป และการให้ความคุ้มครองในระดับพิเศษสำหรับไวน์และสุรา

2.1 การให้ความคุ้มครองในระดับทั่วไปสำหรับสินค้าทั่วไป

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในสินค้าทั่วไปที่นอกเหนือไปจากไวน์และสุรานั้น บทบัญญัติในข้อ 22 วรรค 2 ถึง 4 ของความตกลงทริปส์ได้กำหนดความคุ้มครองไว้ในสามลักษณะดังต่อไปนี้

1. การได้รับความคุ้มครองจากการถูกนำไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในลักษณะที่ทำให้สาธารณชนเกิดความสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้า ตลอดจนกรณีของการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์กับสินค้าที่มีแหล่งกำเนิดที่แท้จริงตรงตามที่ระบุไว้ หากแต่เป็นการใช้ที่มุ่งหวังให้สาธารณชนสับสนหลงผิดว่าสินค้านั้นมีแหล่งกำเนิดมาจากพื้นที่อีกแห่งหนึ่งซึ่งมีชื่อเหมือนกันและเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงในการผลิตสินค้าดังกล่าว

² World Intellectual Property Organization, "Geographical Indications," Retrived August 25, 2016, from http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/geographical/952/wipo_pub_952.pdf

³ จักรกฤษณ์ ควรวพจน์ และ บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิชุมชน, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม, 2556), น.67.

2. การได้รับความคุ้มครองจากการถูกนำไปใช้ในลักษณะที่ก่อให้เกิดการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมตามความความหมายในบทบัญญัติข้อ 10 ทวิของอนุสัญญากรุงปารีส

3. การได้รับความคุ้มครองให้ปฏิเสธหรือเพิกถอนการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าที่มีหรือประกอบไปด้วยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ หากว่าการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในเครื่องหมายการค้านั้นมีลักษณะที่ทำให้สาธารณชนสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้า

2.2 การให้ความคุ้มครองในระดับพิเศษสำหรับไวน์และสุรา

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในสินค้าประเภทไวน์และสุรานั้น บทบัญญัติในข้อ 23 ของความตกลงทริปส์ได้กำหนดความคุ้มครองไวน์ในลักษณะที่เข้มงวดกว่าการคุ้มครองในระดับทั่วไป ดังนี้

1. การกำหนดให้ได้รับความคุ้มครองจากการถูกนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้กับไวน์หรือสุราที่ไม่ได้มีแหล่งกำเนิดที่แท้จริงตามที่ได้ระบุไว้ในทุกกรณี

2. การกำหนดให้สามารถปฏิเสธหรือเพิกถอนการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าของไวน์หรือสุราที่มีหรือประกอบไปด้วยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ หากว่าไวน์หรือสุรานั้นไม่ได้มีแหล่งกำเนิดที่แท้จริงตามที่ได้แสดงไว้

3. การได้รับความคุ้มครองให้สามารถใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับไวน์ที่มีชื่อเรียกเหมือนกันได้ ทั้งนี้ โดยจะต้องกำหนดเงื่อนไขในการจำแนกความแตกต่าง อันเป็นเงื่อนไขที่สามารถนำไปปฏิบัติกับเจ้าของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทุกรายได้โดยเท่าเทียมกัน และไม่ทำให้สาธารณชนสับสนหลงผิดเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของไวน์นั้นไว้ด้วย

4. การกำหนดให้ได้รับการเจรจาเพื่อจัดตั้งระบบพหุภาคีเพื่อการแจ้งให้ทราบและการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับไวน์

ทั้งนี้ โดยจะเห็นได้ว่าระดับความคุ้มครองที่แตกต่างกันดังกล่าวทำให้ลักษณะการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีสินค้าทั่วไปกับสินค้าประเภทไวน์และสุรามีความเข้มงวดที่แตกต่างกัน ยังผลให้ประสิทธิภาพในการให้ความคุ้มครองก็แตกต่างกันออกไปด้วย โดยการให้ความคุ้มครองในระดับพิเศษสำหรับไวน์และสุรานั้นจะมีประสิทธิภาพมากกว่าเนื่องจากการคุ้มครองโดยเด็ดขาดจากการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในทุกกรณี

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติในข้อ 24 ของความตกลงทริปส์ก็ได้กำหนดข้อยกเว้นการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไวน์ในทำนองเดียวกัน ดังต่อไปนี้

1. การยกเว้นให้ใช้สิทธิในสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีอยู่ก่อนวันที่มีการประชุมรัฐมนตรีเพื่อสรุปผลการเจรจาพหุภาคีรอบอุรุกวัยได้อย่างต่อเนื่อง

2. การยกเว้นให้ใช้เครื่องหมายการค้าที่ได้จดทะเบียนหรือได้มาโดยสุจริตได้

3. การยกเว้นให้ใช้ชื่อสามัญ หรือสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีชื่อพ้องกันกับพันธุ์องุ่นภายใต้ความคุ้มครองของรัฐภาคีอื่นได้

4. การให้สิทธิใช้ชื่อบุคคลในทางการค้าได้

5. การยกเว้นการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีที่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นไม่ได้รับความคุ้มครองจากประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดของสินค้า

3. กลไกการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามกฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ

เนื่องจากความตกลงทริปส์เป็นความตกลงข้างเคียงฉบับหนึ่งของความตกลงก่อตั้งองค์การการค้าโลก จึงมีผลทำให้บรรดาประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกเกิดพันธกรณีที่จะต้องอนุวัติการกฎหมายภายในของตนให้สอดคล้องและรองรับต่อบทบัญญัติภายใต้ความตกลงทริปส์ ในฐานะที่เป็นบทบัญญัติที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาด้วย⁴ ซึ่งจากการที่บทบัญญัติในข้อ 1 วรรค 1 ของความตกลงทริปส์ได้กำหนดให้รัฐภาคีมีอิสระในการกำหนดวิธีการเพื่อดำเนินการตามความตกลงทริปส์ได้ตามความเหมาะสมนั้น ทำให้รัฐภาคีสามารถให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ในหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นรูปแบบของกฎหมายเฉพาะ (*sui generis*) และการให้ความคุ้มครองภายใต้กฎหมายอื่น ทั้งในลักษณะที่มุ่งเน้นปฏิบัติการเชิงธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญ อาทิ การให้ความคุ้มครองภายใต้กฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้า กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค หรือกฎหมายว่าด้วยอาหาร เป็นต้น และในรูปแบบของการจดทะเบียนเป็นเครื่องหมายการค้า ตลอดจนในรูปแบบของการจดทะเบียนเครื่องหมายรับรอง (Certification Marks) หรือเครื่องหมายร่วม (Collective Marks)⁵ ตัวอย่างการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามกฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ เช่น การให้ความคุ้มครองภายใต้ระบบกฎหมายเฉพาะของสหภาพยุโรปและประเทศไทย การให้ความคุ้มครองผ่านกฎหมายว่าด้วยการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่าง ๆ ร่วมกันในกรณีของประเทศโคลอมเบีย หรือ การให้ความคุ้มครองผ่านการจดทะเบียนเครื่องหมายรับรองและเครื่องหมายร่วมภายใต้ระบบกฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายการค้าของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

4. ความสำคัญของผลิตภัณฑ์กาแฟและความจำเป็นในการขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟ

กาแฟถือเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญและมีมูลค่าการค้าขายในแต่ละปีสูงเป็นอันดับสองของโลก⁶ สายพันธุ์กาแฟที่เป็นที่นิยมในเชิงพาณิชย์ ได้แก่ กาแฟอาราบิก้าและ

⁴ อรพรรณ พนัสพัฒนา, “การขยายความคุ้มครองให้แก่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์,” วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ, ฉบับพิเศษ, (พฤศจิกายน 2555) : น.77.

⁵ Dev Gangjee, Relocating the Law of Geographical Indications, (New York : Cambridge University Press, 2012), p.6 - 7.

⁶ กลุ่มประสานงานสหกรณ์อาเซียน กองแผนงาน กรมส่งเสริมสหกรณ์, “อุตสาหกรรมกาแฟอาเซียน : สร้างความยั่งยืนด้วยกาแฟรูปแบบพิเศษ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2559,

กาแฟโรบัสต้า อุตสาหกรรมกาแฟเป็นอุตสาหกรรมที่มีกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำอันประกอบไปด้วย การคัดเลือกสายพันธุ์ การเพาะปลูก การดูแลบำรุงรักษา ไปจนกระทั่งถึงการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ซับซ้อน พิถีพิถัน และต้องอาศัยความเฉพาะเจาะจงทั้งจากปัจจัยทางธรรมชาติ และปัจจัยจากมนุษย์ อันได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความชำนาญ ตลอดจนภูมิปัญญาของผู้ผลิต ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีความสำคัญและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่นำมาสู่ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์กาแฟที่มีคุณภาพ มีความแตกต่าง และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่การผลิตได้เป็นอย่างดี สภาพการณ์ของตลาดการค้ากาแฟโลกในปัจจุบันมีแนวโน้มที่สามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง โดยจากรายงานของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559⁷ ได้แสดงให้เห็นถึงปริมาณผลผลิตและปริมาณการส่งออกเมล็ดกาแฟดิบทั่วโลกที่เพิ่มสูงขึ้น รวมถึงยังได้มีการคาดการณ์ไว้ด้วยว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2559 ถึง พ.ศ. 2560 ปริมาณผลผลิตกาแฟโดยรวมของโลกจะเพิ่มสูงขึ้นอีก ทั้งนี้ โดยที่การเติบโตของตลาดการค้ากาแฟดังกล่าวเป็นผลมาจากกระแสความนิยมในการบริโภคกาแฟของผู้บริโภคที่ในปัจจุบันได้หันมาให้ความสำคัญกับเรื่องคุณภาพและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์กาแฟเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟชนิดพิเศษ (Specialty Coffee) ซึ่งเป็นกาแฟที่มาจากแหล่งเพาะปลูกในพื้นที่ที่มีความเฉพาะเจาะจง มีกระบวนการผลิต อาทิ การคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์ การคั่ว และการสกัดที่มีคุณภาพ ที่มีตลาดกาแฟชนิดพิเศษขึ้นมารองรับเป็นการเฉพาะ (Niche Market) ทำให้สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงกว่ากาแฟในท้องตลาดทั่วไป

การนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์กาแฟ นับว่าเป็นวิธีการที่ดี เนื่องจากสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ถือเป็นเครื่องมือในระบบเศรษฐกิจที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการขาย การตลาด ทั้งยังสามารถช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์กาแฟในแต่ละพื้นที่เพาะปลูกได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผลิตภัณฑ์กาแฟจัดเป็นสินค้าประเภทอาหารรูปแบบหนึ่ง จึงทำให้ได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายใต้ความตกลงทริพส์ในระดับทั่วไป ที่มุ่งเน้นไปที่การป้องกันไม่ให้นำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้ในลักษณะที่ทำให้สาธารณชนเกิดความสับสนหลงผิดเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้าเป็นสำคัญ ทำให้ผลิตภัณฑ์กาแฟยังคงเสี่ยงต่อการถูกนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้โดยละเมิดได้อยู่ดังเช่นในกรณีที่มีการนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผลิตภัณฑ์กาแฟชนิดหนึ่งไปใช้กับผลิตภัณฑ์กาแฟอีกชนิดหนึ่ง โดยระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์กาแฟนั้นไว้

<http://cpdhost.cpd.go.th/cpd/thaiaseancoop/download/Thai/Publication/01-14-09-0019.pdf>

⁷ United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service, “Coffee : World Markets and Trade,” Retrived November 23, 2016, from <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/coffee.pdf>

ต่อท้ายเพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้ามากยิ่งขึ้น เช่น การนำชื่อ “Kona Coffee” มาใช้และระบุต่อท้ายว่า Made in Rayong หรือการนำชื่อ “กาแฟดอยตุง” มาใช้และระบุต่อท้ายว่า ผลิตจากยอดดอยในจังหวัดน่าน เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวสามารถทำได้และไม่เป็นการกระทำโดยละเมิด เนื่องจากไม่ได้มีลักษณะที่ทำให้สาธารณชนเกิดความสับสนหลงผิดเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้า หรือไม่ได้มีลักษณะที่ก่อให้เกิดการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมแต่อย่างใด แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วการกระทำดังกล่าวนั้นจะไม่ได้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่วไปที่ความตกลงทริพส์ได้กำหนดไว้ก็ตาม

การขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในระดับพิเศษให้ครอบคลุมไปถึงกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟด้วยนั้นจะทำให้ผลิตภัณฑ์กาแฟได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อย่างเข้มงวดและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์กาแฟ เพิ่มโอกาสทางการค้าและช่องทางในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศให้กับผลิตภัณฑ์กาแฟได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลจากการได้รับความคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพ สามารถป้องกันจากการถูกนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้โดยละเมิดได้ในทุกกรณีดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์กาแฟในแต่ละพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

5. ปัญหาและอุปสรรคที่ต้องคำนึงถึงในการขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟ

การจะขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟนั้นมีปัญหาและอุปสรรคที่ต้องคำนึงถึงในสองประการ คือ การขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการกำหนดขอบเขตของผลิตภัณฑ์กาแฟที่จะได้รับความคุ้มครอง และการไม่มีระบบการจดทะเบียนพหุภาคีสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

5.1 การขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการกำหนดขอบเขตของผลิตภัณฑ์กาแฟที่จะได้รับความคุ้มครอง

ผลิตภัณฑ์กาแฟที่วางจำหน่ายในท้องตลาดทั่วไปนั้นมีทั้งกาแฟที่มุ่งใช้เอกลักษณ์หรือคุณลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นเป็นจุดขายหลัก เน้นการขายในเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ อาทิ กาแฟอินทรีย์ (Organic Coffee) กาแฟเฉพาะถิ่น (Single-Origin Coffee) เป็นต้น และกาแฟที่ขายโดยมุ่งเน้นในเชิงปริมาณเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงไม่ใช่กาแฟทุกชนิดสมควรจะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เสมอไป ประกอบกับในปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดมาตรฐานสากลเพื่อการตรวจสอบคุณภาพเมล็ดกาแฟขึ้นมา ทำให้บรรดาผู้ผลิตในแต่ละประเทศต้องอาศัยการพิจารณาจากชนิด สายพันธุ์ วิธีการแปรรูป สี ขนาด รูปร่างของเมล็ดกาแฟ ผลลัพธ์ที่ได้จากการคั่วกาแฟ ตลอดจนกลิ่นรสที่ได้จากการทดสอบเป็นสำคัญ⁸ ซึ่งในแต่ละประเทศอาจกำหนดรายละเอียดของหลักเกณฑ์ในการพิจารณาไว้ไม่เหมือนกัน ดังนั้น เพื่อสร้างสมดุล

⁸ พชณี สุวรรณวิศลกิจ, สรุประมวล “กาแฟ 2” (เชียงใหม่ : นันทพันธ์พรินติ้ง, 2555), น.26 – 28.

ทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟ จึงควรกำหนดหลักเกณฑ์ว่าด้วยลักษณะของผลิตภัณฑ์กาแฟที่จะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ขึ้นมา เพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางในทางระหว่างประเทศในการพิจารณาว่าผลิตภัณฑ์กาแฟใดที่สมควรจะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

5.2 การไม่มีระบบการจดทะเบียนพหุภาคีสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ความตกลงทริปส์ได้กำหนดให้มีการเจรจาเพื่อจัดตั้งจัดตั้งระบบพหุภาคีเพื่อการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้เฉพาะแต่ในกรณีผลิตภัณฑ์ไวน์เท่านั้น⁹ ไม่ได้มีการกำหนดถึงประเด็นดังกล่าวไว้ในกรณีของสินค้าทั่วไปแต่อย่างใด โดยผลจากการไม่มีระบบพหุภาคีเพื่อการจดทะเบียนสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับสินค้าทั่วไปดังกล่าวทำให้ในการจะตรวจสอบว่าผลิตภัณฑ์กาแฟนั้น ๆ ได้รับความคุ้มครองจากประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดแล้วหรือไม่เป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นกรณีที่กฎหมายภายในของประเทศนั้นไม่ได้กำหนดให้ใช้ระบบการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นเงื่อนไขในการได้รับความคุ้มครองไว้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการได้รับความคุ้มครองจากประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดนับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากในกรณีที่จะไปขอรับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในต่างประเทศ เนื่องจากตามหลักการทั่วไปของเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้กำหนดไว้ว่า สินค้าอื่น ๆ จะต้องได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จากประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดเสียก่อน ประเทศอื่น ๆ จึงจะเกิดพันธกรณีที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่สินค้านั้น¹⁰ ดังนั้น หากมีการขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟเกิดขึ้น ก็ควรนำเอาระบบการจดทะเบียนพหุภาคีสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มาใช้ด้วย เพราะระบบการจดทะเบียนพหุภาคีดังกล่าวจะทำให้การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในทางระหว่างประเทศในกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟเป็นระบบที่ชัดเจน สามารถช่วยอำนวยความสะดวกได้ดียิ่งขึ้น ทั้งในกรณีของการนำสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟไปขอรับความคุ้มครองในต่างประเทศ ในกรณีของการติดตาม ตรวจสอบ และควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แล้ว

⁹ TRIPS Agreement Article 23.4.

¹⁰ หลักการทั่วไปในกรณีนี้เป็นผลมาจากบทบัญญัติแห่งความตกลงทริปส์ในข้อ 24 วรรค 9 ที่ได้กำหนดไว้ว่า

“ภายใต้ความตกลงฉบับนี้ไม่ก่อให้เกิดพันธกรณีใด ๆ ที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ได้รับความคุ้มครองหรือสิ้นสุดการได้รับความคุ้มครองในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดแล้ว หรือเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ไม่มีการใช้แล้วในดินแดนของประเทศนั้น”

บทสรุป

แม้ว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะได้รับความคุ้มครองภายใต้ความตกลงทริปส์ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง หากแต่การที่ทบบัญญัติภายใต้ความตกลงทริปส์ได้จำแนกลักษณะการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ออกเป็นสองระดับก็ทำให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในกรณีของสินค้าทั่วไปกับกรณีของไวน์และสุรานั้นได้รับความคุ้มครองที่เข้มงวดแตกต่างกัน อันมีผลทำให้ประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในสองกรณีดังกล่าวมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ โดยที่ลักษณะการคุ้มครองที่แตกต่างกันดังกล่าวเป็นไปโดยปราศจากเหตุผลอันชอบธรรมใด ๆ ที่จะพึงอธิบายได้

กรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟนั้น แม้ว่ากาแฟจะเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างรายได้ให้กับหลายประเทศทั่วโลก แต่การที่ผลิตภัณฑ์กาแฟยังคงได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ภายใต้ความตกลงทริปส์ในระดับทั่วไปนั้นก็ทำให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟยังคงสุ่มเสี่ยงต่อการถูกนำไปใช้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยละเมิดได้อยู่ การขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในระดับพิเศษให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์กาแฟย่อมจะทำให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟได้รับความคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะมีผลเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์กาแฟได้ดียิ่งขึ้น และขณะเดียวกันก็ยังมีผลเป็นการช่วยกระตุ้นให้บรรดาผู้ผลิตกาแฟเกิดการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์กาแฟอย่างต่อเนื่องได้ด้วย ทั้งนี้ โดยที่กรณีการขยายความคุ้มครองดังกล่าวมีประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่ต้องคำนึงถึงในสองประการด้วยกัน คือ การที่ในปัจจุบันยังไม่มีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตของผลิตภัณฑ์กาแฟที่จะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ชัดเจน และการไม่มีระบบการจดทะเบียนพหุภาคีสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ จึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรขยายความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในระดับพิเศษตามความตกลงทริปส์ให้ครอบคลุมถึงกรณีผลิตภัณฑ์กาแฟด้วย เพื่อให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟได้รับความคุ้มครองที่เข้มงวดและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรกำหนดหลักเกณฑ์ว่าด้วยลักษณะของผลิตภัณฑ์กาแฟที่จะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นมาตรฐานระหว่างประเทศในการพิจารณาว่าผลิตภัณฑ์กาแฟใดที่สมควรจะได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
3. ควรนำเอาระบบการจดทะเบียนพหุภาคีสำหรับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มาใช้กับกรณีของผลิตภัณฑ์กาแฟ เพื่อให้การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในผลิตภัณฑ์กาแฟ และการติดตาม ตรวจสอบ และควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้รับความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นไปโดยสะดวกมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

จักรกฤษณ์ ควรวจน์ และ บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิชุมชน, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม, 2556) น.67.

พัชนี สุวรรณวิศาลกิจ. สรุสาระ “กาแฟ 2”. (เชียงใหม่ : นันทพันธ์พรินติ้ง, 2555) น.26 – 28.

Ramona Teuber. “Geographical Indications of Origin as a Tool of Product Differentiation : The Case of Coffee” in Seminar on International Marketing and International Trade of Quality Food Products. Bologna (Italy), March 8 – 10. 2007 : p.635.

Dev Gangjee. Relocating the Law of Geographical Indications. (New York : Cambridge University Press, 2012), p.6 - 7.

วารสาร

อรพรรณ พันพัฒน์นา. “การขยายความคุ้มครองให้แก่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์.” วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ. ฉบับพิเศษ. (พฤศจิกายน 2555) : น.77.

เว็บไซต์

กลุ่มประสานงานสหกรณ์อาเซียน กองแผนงาน กรมส่งเสริมสหกรณ์. “อุตสาหกรรมกาแฟอาเซียน : สร้างความยั่งยืนด้วยกาแฟรูปแบบพิเศษ.” <http://cpdhost.cpd.go.th/cpd/thaiaseancoop/download/Thai/Publication/01-14-09-0019.pdf>, 3 พฤศจิกายน 2559.

World Intellectual Property Organization. “Geographical Indications.” <http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/geographical>, August 25, 2016.

United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. “Coffee : World Markets and Trade.” <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/coffee.pdf>, November 23, 2016.